

Aptarta viešojoje diskusijoje Seime 2013 m. lapkričio 27 d.

Patvirtinta 2014 m. balandžio 30 d. Komisijos posėdyje

LITUANISTIKOS TRADICIJŲ IR PAVELDO ĮPRASMINIMO KOMISIJA

VEIKLOS KRYPTYS

2015-2020 M.

Lietuvos Respublikos Seimo Lituanistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo komisija, nustatydamą naujas – 2015 – 2020 metų veiklos kryptis,

1. Įvertino 10 metų patirtį nustatant lituanistikos darbų prioritetus ir įprasminant reikšmingus Lietuvos kultūrai įvykius, reiškinius, asmenybes įvairiomis (leidybos, parodų, renginių, paminklų) formomis:

1.1. Plėtojusi lituanistikos vertybių puoselėjimo ir sklaidos politiką, derinusi tradicijų, nacionalinių istorinių ir valstybinių sukakčių bei kultūros paveldo įprasminimą, įvertindama jų reikšmę politinės svarbos aspektu, buvo įsipareigojusi spręsti šiuos uždavinius:

1.1.1. derinti prioritetines lituanistikos tyrimų ir lituanistinės informacijos ieškos bei sklaidos kryptis;

1.1.2. skatinti lietuvių kalbos puoselėjimą per šiuolaikiškas technologijas;

1.1.3. nagrinėti Lietuvos kultūros laimėjimų prezentaciją ir šaltinių tyrimų raidą bei kliūtis, skatindama susidomėjimą naujausiais dokumentinio paveldo darbais, susigražinimu, nacionalinių vertybių atnaujinimu;

1.1.4. tarpininkauti, kad mokslo, kultūros institucijos skirtų daugiau dėmesio istorinių šaltinių, kultūrinio palikimo, kitų paminklų išsaugojimui arba sukūrimui (ypač tų sumanymų, kurie atidėliojami);

1.1.5. rengti politines svarbių lituanistinio paveldo sukakčių programas arba metmenis;

1.1.6. teikti atitinkamus pasiūlymus Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetui, rekomendacijas ir prašymus Vyriausybei.

1.2. Vadovaudamasi reglamentu ir atitinkamais Seimo nutarimais, šiuos įsipareigojimus vykdė parengdama programas:

1.2.1. 2003–2004 metais sėkmingai įgyvendino valstybinę Lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis atgavimo 100-mečio minėjimo programą;

1.2.2. 2005 metais – programą, skirtą įprasminėti politinio ir kultūrinio paveldo sukaktims, susijusioms su Lietuvos parlamentarizmo beveik 500 metų tradicija;

1.2.3. 2006 ir 2007 – parengė ir derino mokslo draugijos 100-mečio programas;

1.2.4. 2008 metais – Vinco Kudirkos 150-mečiui paminėti skirtą programą;

1.2.5. 2007 m. pradėjo rengti ir 2009 m. pristatė Kristijono Donelaičio 300 gimimo metinių 2010-2014 metų programos metmenis, patvirtintus Seimo nutarimu 2010 m.;

1.2.6. 2010 metais koordinavo Jono Jablonskio 150-mečio minėjimo programą, kitus aktualius lituanistinio paveldo klausimus.

1.3. Kiekvienais metais Komisija nagrinėjo tyrėjų, kūrėjų, institucijų, organizacijų, savivaldybių pasiūlymus, susijusius su lituanistinio nekilnojamojo ir kai kuriais atvejais kilnojamojo paveldo problematika, rasdavo jų paramos būdų. Tačiau ir toliau išlieka lituanistinio paveldo įprasminimo problemų, kaip antai: kintantis politikų požiūris į vieno ar kito projekto užsienyje reikšmingumą (atidėtas paminklų pastatymas Rusijos Federacijoje – Kaziui Būgai S. Peterburge ir Herkui Mantui Karaliaučiaus sr. Rusijos Federacijoje), netolygus jau patvirtintų programų finansavimas (pavyzdžiui, Kristijono Donelaičio 300 metų minėjimo programos, parengtos remiantis Seimo nutarimu, įgyvendinimo problema Seimo ŠMKK komitete 2012 m. buvo svarstyta du kartus); nuolatinių ir proginių komisijų, susijusių su lituanistika, *lygiagretus* kūrimas (Vyriausybėje – 2011 m. vasario 2 d., Nr. 112 Dėl lituanistikos plėtros komisijos; 2007 m. – Seimo nutarimu Sajūdžio 20-mečiui paminėti sudaryta Lietuvos valstybės atkūrimo istorijos tyrimo ir atmintinų dienų paminėjimo komisija); naujuose teisės aktuose trūksta konceptualaus, sisteminio požiūrio į lituanistikos paveldo įprasminimą, nors „nustatant Tautos istorinės atminties objektus ir apibrėžiant valstybės istorinio paveldo atminimo įprasminimą ir įgyvendinimą, dalyvauja Seimas“.

1.4. Aktualios lituanistinio paveldo ieškos, kaupimo, tyrimų, sklaidos (nustatant prioritetus) problemos išryškėjo jau 2004 m., parengus Spaudos atgavimo 100-mečio programą ir pradėjus ją įgyvendinti Lietuvoje ir užsienyje. Seimas, atsižvelgęs būtent į tai, Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto siūlymu 2004 m. nutarė Komisijos darbą tęsti.

1.5. Lituanistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo komisija 2004–2006 metais yra surengusi renginius, kuriuose, bendradarbiaujant su Užsienio reikalų ministerija, buvo aptarinėta lituanistinio paveldo užsienyje problema (pavyzdžiui, 2006 12 15 Lietuvos nacionaliniame muziejuje – seminaras „Lituanistinis paveldas čia ir svetur: saugojimo, tyrimų ir pristatymo problemos“). Lietuvos nacionalinis muziejus leidžia „Lituanistika užsienio saugyklose“.

1.6. 2010 m. birželio 30 d. Seimo nutarimu Nr. XI-97 priimtose Lietuvos kultūros politikos gairėse yra numatytas Lietuvos kultūros politikos tikslas: „atnaujinti Lietuvos kultūros politikos modelį, kuris padėtų atskleisti, išsaugoti ir plėtoti visuomenės kultūrinį tapatumą ir kūrybinį potencialą“. Šis nutarimas numato struktūrinę kultūros politikos įgyvendinimo reformą, nubrėžia

uždavinius Lietuvos kultūros sklaidai užsienyje, kūrybinių industrijų plėtros programai sukurti, kultūros paveldo apsaugos strategijai parengti ir kt. Dokumente nėra kaip nors minimas *lituanistinis* paveldas, juolab jo sklaida užsienyje; taigi galime vadovautis gairėmis, kurios iš dalies paaiškina, jog „paveldo išsaugojimas ir panauda šiuolaikinės visuomenės poreikiams, akademiniai tyrimai, paveldo atskleidimas ir įvertinimas, jo prieinamumas, svarbaus Lietuvai paveldo užsienyje nustatymas – visa tai yra neatskiriama valstybės kultūros politikos dalis (...). Paveldas – tai svarbi, pridėtinę vertę kurianti ūkio dalis, kurią tvarkant ir naudojant turi būti išsaugotos visos paveldo vertės ir nepažeistos ateinančių kartų teisės.“ Numačius „plėsti Lietuvos kultūrinę erdvę, vienijant Lietuvos atstovus pasaulyje“, tarp kitų įvardijami du reikšmingi uždaviniai: „13) sukurti Lietuvos kultūros paveldo užsienyje saugos ir priežiūros programą; 14) sukurti aiškias ilgalaikes Lietuvos kultūros sklaidos užsienyje kryptis ir koordinavimo sistemą.“ Šių Seimo nutarimo pozicijų atžvilgiu Komisija mano reikalinga atitinkamai svarstyti ir derinti priimamus sprendimus.

1.7. Viena ryškiausių valstybės problemų – lituanistinio paveldo ieška ir pateikimas „bendradarbiaujant“ su Rusijos Federacija (Lietuvos archyvų departamento užsakymu dokumentų paieška Rusijos Federacijos archyvuose ir jų mikrofilmavimas buvo atliekamas jau 2000 metais). Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymo „Dėl Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos programos „Paveldo, istorinės ir kultūrinės atminties išsaugojimas“ priemonės „vykdyti Lietuvai reikšmingo užsienyje esančio kultūros paveldo apskaitą bei sklaidą, užtikrinti Lietuvai reikšmingo užsienyje esančio kultūros paveldo paieškos projektų įgyvendinimą ir vykdyti kultūros paveldo ekspertų mainus“ projektų dalinio finansavimo taisyklių patvirtinimo“ (2007 m. kovo 27 d. Nr. IV-210; pakeista 2008 04 08 įsakymu Nr. IV-169 ir 2009 09 22 įsakymu Nr. IV-502) turinys, viena vertus, skatina lituanistinio paveldo paieškas; kita vertus, šiai problematikai reikėtų žymiai platesnio valstybės įstaigų bendradarbiavimo. Komisija minėtu laikotarpiu yra padariusi išvadą, jog lituanistikos atkūrimą ir sklaidą (įprasminimą) užsienyje būtina interpretuoti kaip svarbų kultūros politikos uždavinį. Vadovaudamiesi Nutarimo principu, jog „*Lietuvos kultūros politikos kaitos gairių priemonių plano bendrąją priežiūrą atlieka Lietuvos Respublikos Seimas*“, Komisija mano esant būtina išplėsti kai kuriuos Lietuvos kultūros politikos gairių principus pabrėždama lituanistinio paveldo įprasminimą kaip vieną iš kultūros politikos prioritetų: prikeldami lituanistinį paveldą, galime skatinti naują kūrybą; atnaujindami lituanistikos ženklus Lietuvoje ir svetur – skleisti Lietuvos kultūrą ir plėsti tarptautinius ryšius; daryti reikšminę įtaką įvairioms visuomenėms.

1.8. Komisija nagrinėjo lituanistikos kaip mokslo, kaip studijų ir kaip paveldo sklaidos problemų sąveiką: Lietuvos Vyriausybė sėkmingai finansuoja mokslo tyrimų projektus., tačiau išlieka taikomųjų tyrimų derinimo poreikis skleidžiant lituanistinį paveldą populiaria forma. 2009 – 2015 metais Lietuvos mokslo tarybos vykdoma Nacionalinės lituanistikos plėtros programa, skirta „plėtoti ir skatinti lituanistikos mokslinius tyrimus, padėti įgyvendinti lituanistikos mokslinių

tyrimų prioritetą šiuos tyrimus papildomai finansuojant, sustiprinti lituanistikos mokslinių tyrimų rezultatų indėlį į valstybės humanistikos plėtrą, suteikti mokslinį pagrindą tautinės savimonės ugdymui ir lituanistinio paveldo apsaugai“, galėtų būti vertinama kaip vienas iš šaltinių Komisijai, pasiremiant atliktais tyrimais ir tyrėjų paskelbtais rezultatais.

1.9. Kadangi rengiamose vizijose lituanistika numatoma plėtoti irgi tik kaip mokslo ir studijų objektas (pvz., „Vyriausybė iki 2015 m. sausio 1 d. yra įpareigojama parengti ir patvirtinti Nacionalinę lituanistikos stiprinimo programą, kurioje turi būti numatytas papildomas resursų sutelkimas lituanistikos *studijoms, moksliniams tyrimams, publikacijoms, kūrybinių projektų įgyvendinimui* ir viešinimui“), reikalinga siūlyti toliau kurti, rengti, įgyvendinti atskirą Lituanistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo programą. Komisijos iniciatyva Kultūros ministerija turi „Lituanistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo programą“, kuriai Komisija galinti siūlyti nubrėžti tam tikrus prioritetus.

1.10. Nors „lituanistikos“ terminas į Seimo priimamus teisės aktus yra patekęs jau 1991 m., jis dažniausiai vartojamas kaip mokslo tyrimų ir studijų objektas. Komisija, 2003 m. pradėjusi nagrinėti lituanistinio paveldo tyrimų, informacijos apie jį kaupimo ir sklaidos problemas sutelkdama dėmesį ties XIX a. pabaigos – XX a. pr. laikotarpiu, ilgainiui ne tik išplėtė šias ribas, bet ir terminijos sampratą: lituanistika aprėpia dokumentinį kultūros, meno, švietimo paveldą, sukurtą lietuvių arba kitomis kalbomis Lietuvoje arba Lietuvos tematika.

2. Remdamasi veiklos patirtimi, konstatuoja, kad lituanistika reikalauja nuolatinio valstybės dėmesio įvairių kultūros ir meno šakų paveldo puoselėjimui ir jo tinkamam pateikimui visuomenės reikmėms, todėl daro išvadą, jog 2015 – 2020 metų kryptių kontekste būtina:

2.1. Atsižvelgti į Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečio minėjimo valstybinę programą, rengiamą Vyriausybės.

2.2. Surengti parlamentinius klausymus dėl:

1) dokumentinio paveldo ieškos ir išsaugojimo bei tarpinstitucinio koordinavimo, aptariant valstybės santykį su Bažnyčios paveldu, privataus paveldo komercializavimo problematiką;

2) Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos statuso ir veiklos problemų;

3) mokslo ir mokymo programų ir kultūros paveldo sąveikos; prasmės suteikimo paveldo objektui sąlygų; pažinimui skirtų populiarių leidinių kūrimo;

4) naujos redakcijos Muziejų įstatymo projekto ir dėl teisės aktų, reglamentuojančių lituanistinį paveldą, dermės.

2.2.1. Pasiūlyti mokslo institucijoms imtis ilgalaikių kultūrinės, istorinės savimonės, lietuvių kalbos vartojimo kaitos tyrimų surengiant šiuo klausimu diskusiją.

2.2.2. Aptarti galimybes ir rasti sprendimą dėl kultūros ir istorijos leidinių vaikams leidybos.

2.2.3. Aptarti su Lietuvos mokslo taryba ir mokslo institucijų atstovais kultūros paveldui skirtų mokslo bei populiariųjų leidinių leidybos plėtojimą.

2.2.4. Surengti vardų, įvykių ir reiškinių įprasminimo užsienyje aptarimą, inicijavimo tvarkos kūrimą.

2.2.5. Pasiūlyti Vyriausybei nustatyti rankraščio išsaugojimo tvarką.

2.3. Paisyti principo, jog turtinga turinio paveldo informacija turi būti nuolatinis aiškių žinių apie Lietuvos praeities kultūrą, istoriją, politiką šaltinis, naudojamas viešose erdvėse ir medijose. Taigi lituanistikos paveldo įprasminimo ir sklaidos veikla turi būti nuolat stiprinama, „lituanistiką“ interpretuojant ir kaip kultūros politikos uždavinį – ieškoti, kaupti, skleisti, įamžinti. Skatinti kultūros paveldo tęstinumą per jo interpretavimą šiuolaikinėje kūryboje.

2.3.1. Komisija, vadovaudamasi iki šiol priimtais teisės aktais, susijusiais su lituanistinio paveldo sklaida, numato rengti naujus pasiūlymus, jeigu nustato tam tikrą šios sklaidos problemų.

2.3.2. Sudėtingos K. Donelaičio muziejaus Tolminkiemyje priežiūros ir Lietuvos siekių rūpintis Mažosios Lietuvos paveldu aplinkybės rodo poreikį siūlyti formuoti ir plėtoti lituanistikos paveldo politiką kaip sudėtinę Lietuvos tarptautinių ryšių ir bendradarbiavimo politikos dalį bendradarbiaujant su Vyriausybe.

3. Komisija, apibendrindama pasiūlymus ir veiklos patirtį, nustato:

3.1. Mažosios Lietuvos paveldo išsaugojimas, sklaida, atminties aktualizavimas (įskaitant asmenybių atminimo įprasminimą bei sukakčių minėjimą):

3.1.1. Vilhelmo Storastos-Vydūno – 150,

3.1.2. Pirmosios lietuviškos knygos (MM) 470;

3.1.3. Kristijonui Donelaičio 300-osioms metinėms skirtos programos tęsinys;

3.2. Paveldo užsienio valstybėse ieška, sklaida, ženklai:

3.2.1. Muziejinių eksponatų įsigijimas;

3.2.2. Kultūros vietų užsienyje įprasminimo (pvz., atminimo lentos, Putino celė Seinų kunigų seminarijoje ar kt.) inicijavimas.

3.3. Lietuvos kūrėjų pagerbimas:

3.3.1. Juozui Tumui Vaižgantui – 150;

3.3.2. Jono Basanavičiaus – 165.

3.4. Atminties institucijų problematika:

3.4.1. 2015 m. – Senienų muziejaus Vilniuje įkūrimo 160 metų jubiliejus.

3.5. Moderniojo Lietuvos parlamentarizmo 100-metis ir LDK Seimo tradicijos:

3.5.1. I Lietuvos Statuto 490 – 2019;

3.5.2. Mikalojaus Radvilos Juodojo – 500.

3.6. Pietryčių Lietuvos lituanistikos studijos ir aktualizavimas (Pietryčių Lietuvos švietėjų, kultūros darbuotojų, užsienio lingvistų, tyrinėjusių šį kraštą, atminimo įamžinimas, palikimo tyrimų ir publikavimo skatinimas).

3.7. Lituanistikos įprasminimo ir mokslo tyrimų sąveika (principai):

3.7.1. Mokslinių tyrimų ir įprasminimo veiklos koordinavimas (įvertinant mokslo rezultatus ir jų taikomąją vertę);

3.7.2. Reikiamų tyrimų inicijavimas.

Komisijos pirmininkė

Irena Degutienė

Komisijos sekretorius

Andrius Vaišnys

